

Διαδίκτυο, βιβλιοθήκες και η προστασία του απορρήτου

Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη

1. Απόρρητη πληροφορία και νομικές πηγές

Η προστασία μιας πληροφορίας ως απόρρητης αποτελεί εντολή που δεσμεύει σειρά επαγγελματιών, ως νομική αρχή. Ως αρχή της ηθικής, δεσμεύει ανεξάρτητα από την άσκηση ενός επαγγέλματος (π.χ. μεταξύ φίλων απαγορεύεται η κοινοποίηση σε τρίτο πρόσωπο μιας εμπιστευτικής πληροφορίας¹). Οι νομικές πηγές που θεμελιώνουν το απόρρητο ανευρίσκονται σε πληθώρα διατάξεων, με αρχή βέβαια το Σύνταγμα²: καταρχήν, το άρθρο 19 προστατεύει ειδικά το απόρρητο της επικοινωνίας, που κατοχυρώνεται ως θεμελιώδες, ατομικό αμυντικό³ (status negativus) δικαίωμα. Το άρ. 9 του Συντάγματος ορίζει ότι ο ιδιωτικός βίος είναι απαραβίαστος, ενώ το άρ. 9^Α προστατεύει το δικαίωμα της πληροφορικής αυτοδιάθεσης (προστασία των πληροφοριών που αφορούν το πρόσωπο). Ο Ν. 2472/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων απαγορεύει γενικά τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση προσωπικών δεδομένων. Ο Ποινικός Κώδικας στο άρ 371 επιβάλλει την επαγγελματική εχεμύθεια και αναφέρει, ενδεικτικά, μια σειρά επαγγελματιών, όπως οι ιατροί, οι κληρικοί, φαρμακοποιοί αλλά ‘...και άλλοι στους οποίους κάποιοι εμπιστεύονται συνήθως λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους ιδιωτικά απόρρητα...’. Η έννομη τάξη επομένως απειλεί με ποινή την παραβίαση του επαγγελματικού απορρήτου⁴, όχι όμως χωρίς να θεσπίζει παράλληλα και εξαίρεση από τον κανόνα⁵. Ποινές για παραβίαση του απορρήτου προβλέπονται και εκτός του Ποινικού Κώδικα, σε άλλους νόμους, όπως ο Ν. 2472/1997.

Γιατί προστατεύεται τόσο ισχυρά το απόρρητο, η ιδιωτική ζωή γενικά; Πέραν των εκτενών αναλύσεων που αναφέρονται στη βιβλιογραφία για τη φύση του προστατευόμενου εννόμου αγαθού (πχ είναι η ιδιωτικότητα μια αξία αυτόνομη-‘intrinsic’, έχει δηλαδή αξία από μόνη της, ή αντίθετα, είναι μια αξία λειτουργική-‘instrumental’⁶), συζήτηση που δεν έχει θέση να εκτεθεί στο παρόν, εύλογα αναμένει ο χρήστης της βιβλιοθήκης ότι μπορεί να διαβάσει ή να ερευνήσει στο διαδίκτυο όποια πληροφορία τυχόν επιθυμεί, χωρίς να γνωρίζουν οι άλλοι ποια είναι αυτή. Διαφορετικά ασφαλώς προσβάλλεται η ελευθερία του και ο πληροφορικός του αυτοκαθορισμός.

¹ Έτσι, η προστασία μιας απόρρητης πληροφορίας ξεπερνά τη διάκριση επαγγελματία-απλού μέλους της κοινωνίας (αυτό που επιτυχημένα αποκαλούν οι αμερικανοί ‘layman’ ή ‘layperson’, σε αντιπαράθεση με τους διαφόρους ‘professionals’) και αναφέρεται σε όλους.

² Βλ. ενδεικτικά την αναλυτική μελέτη του Τσίρη Π., Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας, Σάκκουλας 2002.

³ Βλ. Τσίρη Π., ό.π., σ. 85. Αμυντικό δικαίωμα σημαίνει ότι θεμελιώνεται υποχρέωση του προσώπου έναντι του οποίου προτάσσεται, ώστε εκείνο να απέχει από προσβολές του δικαιώματος. Βλ. και Χρυσόγονο Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, β! εκδ. 2002, σ. 32: ‘...τα ατομικά δικαιώματα συνιστούν αξιώσεις του ατόμου έναντι του κράτους για απόχρη από παρεμβάσεις σε μια συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας, θεμελιώνοντας τον status negativus...’.

⁴ Συναφείς γενικότερες διατάξεις περιέχει και ο νόμος 2472/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

⁵ Παρ. 4, άρ. 371ΠΚ, βλ. παρακάτω.

⁶ Βλ. Tavani H., Ethics and Technology, Ethical Issues in an Age of Information and Communications Technology, 2005, σ. 122. Βλ. ειδικά και Μήτρου Λ., «Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών», *Το Σύνταγμα, Τα εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975, 1998*, σ. 36, ‘...η προστασία της ιδιωτικότητας συνδέεται αναπόφευκτα με την αυτονομία, την ελευθερία του πολίτη...’.

Πρέπει να γίνει δεκτό ότι στον κατάλογο των προσώπων που δεσμεύονται με το επαγγελματικό απόρρητο εμπίπτουν και οι βιβλιοθηκονόμοι⁷, καθώς πραγματικά χειρίζονται πληροφορίες για τους χρήστες τους οι οποίες μπορεί σαφώς να είναι εμπιστευτικές ή, όπως αναφέρεται στον νόμο για την προστασία προσωπικών δεδομένων ‘ευαίσθητες’ (πχ ένας χρήστης-ασθενής ερευνά κάθε δυνατή πληροφορία για την ασθένειά του). Αλλά η προστασία ισχύει για κάθε πληροφορία που σχετίζεται με τον χρήστη και τη βιβλιοθήκη, όπως για τους τίτλους που δανείζεται ή τις τυχόν έρευνες στις οποίες προβαίνει στο διαδίκτυο μέσω της βιβλιοθήκης ή και την ηλεκτρονική αλληλογραφία του, όταν χρησιμοποιεί ως πρόσβαση υπολογιστή της βιβλιοθήκης. Την αρχή προστασίας του απορρήτου (confidentiality/privacy) βρίσκουμε στους Κώδικες Δεοντολογίας, όπως στον ελληνικό Κώδικα Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου⁸ και στον Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ένωσης Βιβλιοθηκών^{9 10}.

Το απόρρητο της πληροφορίας, βέβαια, μπορεί νομικά να καμφθεί όταν συντρέχει συγκεκριμένος λόγος, προβλεπόμενος σε συγκεκριμένη νομική διάταξη. ⁷, Κατά την παρ. 4, άρ. 371ΠΚ, ‘η πράξη (παραβίασης του επαγγελματικού απορρήτου) δεν είναι άδικη και μένει ατιμώρητη αν ο υπαίτιος απέβλεπε στην εκπλήρωση καθήκοντός του ή στη διαφύλαξη εννόμου ή για άλλο λόγο δικαιολογημένου ουσιώδους συμφέροντος δημοσίου ή του ιδίου ή κάποιου άλλου, το οποίο δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά. Παράλληλα, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων η οποία ως κανόνας απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου (Ν. 2472, άρ 5 παρ. 2) μπορεί παρόλα αυτά να επιτραπεί και χωρίς τη συγκατάθεση αυτή, εάν συντρέχει λόγος προβλεπόμενος στον νόμο (άρ. 5 παρ. 2¹¹). Το δεδομένα ‘ποιο βιβλίο δανείστηκε ο

⁷ Η προστασία του απορρήτου αναφέρεται και ως το ‘σήμα κατατεθέν’ των παραδοσιακών επαγγελματιών (‘confidentiality is the hallmark of the traditional professions...If trust in one’s doctor, lawyer or clergyman is misplaced, then one will be chary of disclosing personal matters to these people in the future. Information disseminators are in an analogous position..’, Hauptman R., *Five Assaults on Our Integrity*, στο *Ethics and Reference Service*, eds. Bill Katz & Ruth Farley, 1982, σ. 84.

⁸ Κεφάλαιο πρώτο, Υποχρεώσεις απέναντι στον χρήστη, 1.5, ‘ο βιβλιοθηκονόμος εγγυάται την εμπιστευτική παροχή της πληροφορίας και των πηγών που επιθυμεί ο χρήστης’.

⁹ Υπό III, ‘We protect each library users’ right to privacy and confidentiality with respect to information sought or received and resources consulted, borrowed, acquired or transmitted’.

¹⁰ Ως προς τη νομική ισχύ και την αποτελεσματικότητα των Κωδίκων Δεοντολογίας, έχει παρατηρηθεί βέβαια ότι αυτή είναι ιδιαίτερα περιορισμένη: ‘...το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να ξεφορτωθούμε τους κώδικες δεοντολογίας. Η σταθερή έλλειψη προσοχής προς αυτούς, όχι μόνο στη βιβλιοθηκονομία, αλλά και σε άλλα πεδία, υποδεικνύει ότι η αξία τους είναι περιορισμένη. Αναπόφευκτα σχεδόν διατυπώνονται με πομπώδεις εκφράσεις και είναι ασαφείς ως προς το νόημά τους. Το πιο σημαντικό, είναι πιθανότατα και άσκοποι και βαρετοί...’, Rothstein S., «Where does it hurt? Identifying the real concerns in the ethics of reference service», στο *Ethics and Reference Service*, eds. Bill Katz & Ruth Farley, 1982, σ. 9.

¹¹ Δηλαδή, ένας από τους κάτωθι: α. Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία συμβαλλόμενο μέρος είναι υποκείμενο δεδομένων ή για τη λήψη μέτρων κατόπιν αιτήσεως του υποκειμένου κατά το προσυμβατικό στάδιο. Β. Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρέωσης του υπευθύνου επεξεργασίας, η οποία επιβάλλεται από τον νόμο. Γ. Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, εάν αυτό τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του. Δ. Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση έργου δημοσίου συμφέροντος ή έργου που εμπίπτει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και εκτελείται από δημόσια αρχή ή έχει ανατεθεί από αυτή είτε στον υπεύθυνο επεξεργασίας είτε σε τρίτο, στον οποίο γνωστοποιούνται τα δεδομένα. Η χρήση ή η επεξεργασία των δεδομένων πρέπει να ανταποκρίνεται στην αναγκαία αξίωση πληροφόρησης των δημοσίων αρχών που είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική εκπλήρωση της αποστολής τους. Ε. Η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του εννόμου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι αυτός υπερέχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα

χρήστης' ή 'ποιες διαδικτυακές ιστοσελίδες αναζήτησε' δεν είναι ευαίσθητα δεδομένα, καθώς καταρχήν δεν αφορούν τη φυλετική προέλευση ή την εθνική προέλευση του υποκειμένου, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές του πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο ή συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με τις ποινικές διώξεις και καταδίκες (άρ. 2 Ν. 2742/1997). Μπορεί βέβαια από τα βιβλία που δανείζεται ο χρήστης να μπορεί κάποιος, κατά κάποιο τρόπο, να καταλήξει εμμέσως σε κάποια συμπεράσματα για την υγεία του ή την ερωτική του ζωή κλπ¹². Όμως τα συμπεράσματα αυτά πιθανόν να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και έτσι, είναι εύλογο να μην καταταγούν τα σχετικά δεδομένα στα ευαίσθητα, οπότε εδώ ισχύουν οι εξαιρέσεις του άρ. 5 παρ. 2 (και όχι του άρ. 7, που αφορά τα ευαίσθητα). Επίσης, στην ειδική περίπτωση της ηλεκτρονικής επικοινωνίας μέσω υπολογιστή της βιβλιοθήκης, περιεχόμενο της οποίας μπορεί να είναι 'ευαίσθητες' πληροφορίες, τότε και πάλι ισχύουν οι (αυστηρότερες) εξαιρέσεις από τα απόρρητο του άρ. 5 παρ. 2 του Ν. 2472/1997.

2. Βιβλιοθήκες και απόρρητο στις ΗΠΑ

Στην Ελλάδα ακόμη δεν έχουμε αντιμετωπίσει κάποια περίπτωση ευθύνης βιβλιοθηκονόμου για παραβίαση του απόρρητου των χρηστών. Αντίθετα στις ΗΠΑ, ήδη από το 1988, το FBI είχε οργανώσει ένα πρόγραμμα για τις βιβλιοθήκες με τον 'αθώο' τίτλο 'Library Awareness Program'¹³. Ο στόχος του προγράμματος αυτού ήταν ουσιαστικά η ενθάρρυνση των βιβλιοθηκονόμων να παρακολουθούν χρήστες από χώρες 'εχθρικές' προς τις ΗΠΑ, όπως η Σοβιετική Ένωση και να αναφέρουν τυχόν ύποπτες κινήσεις και έρευνες στο FBI. Στη Βαλτιμόρη, για παράδειγμα, ένας πράκτορας του FBI επισκέφθηκε την βιβλιοθήκη 'Engineering and Sciences Library' του Πανεπιστημίου της Maryland τον Απρίλιο του 1986 και ζήτησε από το προσωπικό της βιβλιοθήκης να του δώσουν στοιχεία για 'κάθε χρήστη με ξένη προφορά ή με όνομα που ακούγεται ξένο'¹⁴.

Οι πράκτορες του FBI είχαν ήδη πλησιάσει και ενημερώσει σχετικά 17 βιβλιοθηκονόμους σε μεγάλες βιβλιοθήκες 17 διαφορετικών Πολιτειών, όταν η Διευθύντρια των Ακαδημαϊκών Υπηρεσιών Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου του Columbia κατήγγειλε¹⁵ το γεγονός στη

και δεν τίθενται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών. Εξαιρέσεις που αφορούν ειδικά τα ευαίσθητα δεδομένα προβλέπονται στο άρ. 7 παρ. 2.

¹² Στην ταινία 'Φιλαδέλφεια' παρουσιάζεται η περίπτωση όπου ο βιβλιοθηκονόμος πλησιάζει τον δικηγόρο Andy, ασθενή με AIDS, ο οποίος ερευνά στη βιβλιοθήκη για την αγωγή του κατά της εταιρείας δικηγόρων που τον απέλυσε παράνομα λόγω της ασθένειάς του και του προτείνει, εμμέσως πλην σαφώς ('μήπως θα αισθανόσασταν πιο άνετα;') να αλλάξει θέση και από τον δημόσιο χώρο της βιβλιοθήκης, να μεταβεί σε ένα πολύ πιο ιδιωτικό κουβούκλιο (σ' αυτό, ο Andy, ενοχλημένος και αρνούμενος, απαντά: 'μήπως θα αισθανόσασταν εσείς πιο άνετα;'). Στην ταινία εμφανίζεται μια περίπτωση όπου ο βιβλιοθηκονόμος ουσιαστικά γνωρίζει ότι ο χρήστης (και λόγω εμφάνισης) πάσχει από AIDS και για αυτό ερευνά το σχετικό δίκαιο. Πραγματικά, περιπτώσεις σαν κι αυτές βρίσκονται στα όρια της πληροφορίας 'τι βιβλίο διαβάζει' ως ευαίσθητης πληροφορίας, κάτι που όμως δεν θα είναι αληθές για έναν άλλο, για παράδειγμα, δικηγόρο, ο οποίος ερευνά το δίκαιο του AIDS επειδή τυχαίνει να χειρίζεται μια σχετική υπόθεση. Ίσως θα μπορούσε, όμως ανάλογα με τις περιστάσεις, η πληροφορία να χαρακτηριστεί και ως ευαίσθητη. Βλ. το σενάριο της ταινίας, {τεκμήριο: [www, URL: http://www.imsdb.com/scripts/Philadelphia.html](http://www.imsdb.com/scripts/Philadelphia.html), ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005}.

¹³ Βλ. McHenry CA, 1989, *The FBI Library Awareness Program and foreign counterintelligence visits to libraries: A content analysis of source documents*, διδ. διατ., αδημ., Simmons College, Boston. Επίσης, Shields G., «The FBI creates an awareness of librarian ethics: an opinionated historical review», στο Lancaster, ed., *Ethics and the Librarian*, 1991, 19επ.

¹⁴ Foerstel H., A Chilling Intrusion, *Baltimore Sun*, Monday April 29/2002.

¹⁵ Mintz, ed., *Information Ethics, Concerns for Librarianship and the Information Industry*, 1989, σ. 52.

Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών. Μια σχετική δημοσίευση στην πρώτη σελίδα των New York Times τον Σεπτέμβριο του 1987 προκάλεσε μια εθνική δυσαρέσκεια προς τις πράξεις του FBI (οι οποίες μάλιστα ήσαν ουσιαστικά κρυφές¹⁶), ενώ είχε το ιδιαίτερα θετικό αποτέλεσμα για πρώτη ουσιαστικά φορά να βρεθούν οι βιβλιοθήκες και το έργο τους στο φως μιας πρωτοφανούς δημοσιότητας. Οι βιβλιοθηκονόμοι παρουσιάζονταν στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως οι φύλακες του απορρήτου των χρηστών και της ιδιωτικής ζωής τους-επίσης ως προστάτες του δικαιώματος των χρηστών στην ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία.

Η θετική αυτή δημοσιότητα και τα συναισθήματα τα οποία θα πρέπει να προκάλεσε στους βιβλιοθηκονόμους, καθώς και μια ευκρινέστερη συναίσθηση του ρόλου τους ως επαγγελματίες παραμερίστηκαν ξαφνικά την 11.9.2001, με τη γνωστή τρομοκρατική επίθεση στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης. Την 26^η Οκτωβρίου 2001 ψηφίστηκε εσπευσμένα το PATRIOT ACT, ένας νόμος εκατοντάδων σελίδων, με στόχο την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας στις ΗΠΑ. Η ουσία του νόμου ήταν η χορήγηση στην κυβερνητική εξουσία ευρέων δυνατοτήτων παρακολούθησης προσώπων. Ο νόμος αυτός τροποποίησε σειρά άλλων¹⁷, παλαιότερων νόμων: δόθηκαν εξουσίες που σταθερά η Βουλή αρνιόταν να παραχωρήσει στις Αρχές. Ψηφίστηκε με πλειοψηφία 98-1 από την αμερικανική Γερουσία και με πλειοψηφία 356-66 από τη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Οι εισηγητές των νόμου ειδικά ως προς τις βιβλιοθήκες υποστήριξαν ότι οι πιλότοι της al-Qaida που έριξαν τους πύργους, επικοινωνούσαν ηλεκτρονικά μεταξύ τους μέσα από αμερικανικές βιβλιοθήκες¹⁸. Οι διατάξεις του που αφορούν τις βιβλιοθήκες είναι κυρίως οι Sections 214, 215 και 216¹⁹. Οι πράκτορες του FBI, 'δικαιωμένοι' κατά κάποιον τρόπο μετά από μια δεκαετία μετά το πλήγμα που δέχθηκαν με το Library Awareness Program, μπορούσαν τώρα με ένα (άμεσα εκτελεστό) δικαστικό ένταλμα έρευνας να προβαίνουν σε έρευνες στα αρχεία των βιβλιοθηκών (κατάλογοι χρηστών, βιβλία τα οποία είχαν δανειστεί και γενικά κάθε έγγραφο). Το δικαστικό ένταλμα έρευνας δεν αντιστοιχεί με την κλήση για έρευνα (subpoena) από τα ειδικά σώματα ενόρκων (Grand Juries) για τα οποία έπρεπε, σε ειδική διαδικασία, να αποδειχθεί πιθανός λόγος για την έκδοσή τους (probable cause). Το ένταλμα (που αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως 'κρυφό'²⁰) απαιτείται να περιέχει τους λόγους της έκδοσής του, ενώ οι βιβλιοθηκονόμοι στους οποίους κοινοποιείται είναι υποχρεωμένοι να τηρήσουν μυστικότητα σχετικά με την έρευνα. Οι πράκτορες επίσης μπορούν να τοποθετήσουν ειδικούς μηχανισμούς παρακολούθησης της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας των χρηστών μέσα στις βιβλιοθήκες-σε αυτές τις πράξεις, έχουν τη

¹⁶ '...Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι το FBI κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες προκειμένου να αποφύγει να καταθέσει σχετικά έγγραφα για τη δραστηριότητά του, αλλά προτιμούσε κάποιες τηλεφωνικές δηλώσεις και εμφανίσεις πίσω από κλειστές πόρτες. Ποτέ δεν θεμελίωσαν τους περισσότερους από τους ισχυρισμούς τους. Μόνο όταν δημοσιεύτηκε η ιστορία στους Times το FBI έστειλε μια γραπτή δήλωση στην Anne Heanue, διευθύντρια του γραφείου της Ένωσης Αμερικανικών Βιβλιοθηκών της Washington...', Shields, ό.π., 20.

¹⁷ Electronic Communications Privacy Act, Cable Act, Foreign Intelligence Surveillance Act, Federal Wiretap Statute.

¹⁸ Dreher C., He knows what you have been checking out {τεκμήριο: www.cognitiveliberty.org/9jcl/Dreher_Knows.html, ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005}.

¹⁹ Βλ. Riba E., The USA PATRIOT ACT: the response and responsibility of library management, www.osmond-riba.org/lis/usapatriot.htm. Επίσης βλ. Lipinsky T., Looking over my shoulder: the impact of the PATRIOT ACT and other legal developments in the US on the right to read and receive information, ETHICOMP 2004, τεκμήριο: www.ccsr.cse.dmu.ac.uk/conferences/ethicomp/ethicomp2004/abstracts/41.html, ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005}.

²⁰ Lipinski, ό.π.

νομική δυνατότητα να απαιτήσουν την ενεργό συμμετοχή των βιβλιοθηκονόμων²¹. Οι παράγραφοι αυτοί του νόμου ισχύουν μέχρι την 31^η Δεκεμβρίου 2005, αλλά ενώ η λήξη αυτή δεν αφορά τις έρευνες που έχουν ήδη ξεκινήσει, πάντοτε η ισχύς ενός νόμου μπορεί να παραταθεί.

Η Ένωση των Αμερικανικών Βιβλιοθηκών ουσιαστικά αντιστάθηκε στο PATRIOT ACT. Καταρχήν, ήδη πριν την ψήφιση του νόμου είχε καταθέσει ένα υπόμνημα στην αμερικανική Βουλή, εκφράζοντας τις επιφυλάξεις της²². Επίσης, εξέδωσε οδηγίες στις βιβλιοθήκες ώστε να περιορίζονται όσο το δυνατό οι δυνατότητες του FBI²³. Το PATRIOT ACT επίσης χαρακτηρίστηκε ιδιαίτερα αρνητικά από διάφορους φορείς²⁴ ('μια ανατριχιαστική παρέμβαση'²⁵, 'το τελευταίο καταφύγιο για ένα καθαρά', 'μια ανοικτή πόρτα για την κυβέρνηση'²⁷, 'πατριωτικός πύραυλος και όχι πατριωτικός νόμος'²⁸). Ως προς το πρακτικό αποτέλεσμά του, μια ακαδημαϊκή έρευνα του 2001²⁹, για την αντίδραση 1028 δημοσίων βιβλιοθηκών στον νόμο έδειξε ότι:

- Πάνω από το 10% από τις βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι επέβαλαν περιορισμούς χρήσης του διαδικτύου στους χρήστες τους. Οι μισές άρχισαν να ζητούν τα στοιχεία της ταυτότητας των χρηστών και το 65% των βιβλιοθηκών παρακολουθούσαν συστηματικά τους χρήστες, είτε οπτικά είτε ερευνώντας τα αρχεία τους

²¹ Gesley Z., «Big Brother Hits the Books», *The Recorder*, July 19, 2002, 5.

²² Στο γράμμα αυτό, το οποίο υπέγραψαν και οι εκπρόσωποι της Association for Research Libraries και της American Association of Law Libraries, αναφέρεται: '...ανησυχούμε γιατί μέρος της νομοθεσίας που προτείνεται...απειλεί το κοινό και υποσκάπτει το απόρρητο που είναι κρίσιμο για την ελεύθερη ροή των πληροφοριών και για την παροχή των βιβλιοθηκονομικών υπηρεσιών και, το πιο σημαντικό, τη ζωτικότητα της δημοκρατίας μας. Η Βουλή πρέπει να σταθμίσει την επιρροή των προτάσεων στην ιδιωτικότητα και στο δικαίωμα της Πρώτης Τροποποίησης των χρηστών της βιβλιοθήκης...'. 2 Οκτωβρίου 2001, βλ. Library Groups Urge Caution in Passing Antiterrorism Legislation {τεκμήριο: [www, URL: www.ala.org](http://www.ala.org), ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005.}

²³ Guidelines for librarians on the USA Patriot Act – What to do before, during and after a 'knock at the door?', ALA Washington Office, Jan. 19, 2002, {τεκμήριο: [www URL: http://www.ala.org/washoff/patstep/pdf](http://www.ala.org/washoff/patstep/pdf), ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005}. Βλ. και Bradley L. & Tennant C., What to do before, during and after a 'knock at the door?' Understanding the US Patriot Act, College and Research Libraries News. Feb. 2002, σ. 129. Η ALA εξέδωσε The USA PATRIOT ACT in the Library: Analysis of the USA Patriot Act Related to Libraries, ALA Office for Intellectual Freedom, 2002 και Privacy: An Interpretation of the Bill of Rights, ALA 2002, όπου τονίζεται εκ νέου η αρχή του απορρήτου των χρηστών. Τον Ιανουάριο του 2003, η ALA εξέδωσε το Resolution on the USA PATRIOT ACT and Related Measures that Infringe on the Rights of Library Users, ενθαρρύνοντας τους βιβλιοθηκονόμους να μένουν πιστοί στις πολιτικές προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών, να συνεργάζονται με φορείς που υποστηρίζουν τις ίδιες αρχές πνευματικής ελευθερίας των πολιτών και να δημοσιεύουν πληροφορίες για την παρακολούθηση των βιβλιοθηκών και των χρηστών της βιβλιοθήκης από αξιωματούχους της κυβερνητικής εξουσίας. Πράγματι, η Ένωση συνεργάστηκε με φορείς όπως η Association of American Booksellers και το PEN American Center to form the Campaign for Reader Privacy και μαζί προέβησαν σε μια εθνική εκστρατεία συλλογής υπογραφών υπέρ της αλλαγής των παρ. 215-216 του PATRIOT ACT για τις βιβλιοθήκες ('Million Signatures Sought' 2004).

²⁴ Όπως η Αμερικανική Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η Electronic Frontier Foundation, CDT, EPIC βλ. Schneider K., The Patriot Act: The last refuge of a scoundrel, Μάρτιος 2002 {τεκμήριο: [www, URL: http://www.ala.org](http://www.ala.org), ημερομηνία πρόσβασης: 23.9.2005.}

²⁵ Foerster H., "A Chilling Intrusion", *Baltimore Sun*, Monday April 29/2002.

²⁶ Βλ. Schneider, παραπάνω υποσημείωση. Η Schneider έχει αλλάξει τη γνώση της ρήσης του Samuel Johnson, 'patriotism is the last refuge of a scoundrel'.

²⁷ Dreher, ό.π.

²⁸ Per Minow M., όπως αναφέρεται από τον Dreher, ό.π.

²⁹ Estabrook L., The Response of Public Libraries to the Events of September 11, 2001, Illinois Libraries, Winter 2002, σ. 1-7, http://cyberdriveillinois.com/publications/pdf_publications/illlibrary_v84_n1.pdf.

- 23 βιβλιοθήκες ανέφεραν ότι είχαν δώσει στοιχεία για τους χρήστες τους σε εξωτερικές αρχές, αλλά μόνο 115 βιβλιοθήκες απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση στην έρευνα (το 20%)
- το 1/5 των βιβλιοθηκών ανέφεραν ότι το προσωπικό είχε αλλάξει στάση προς τους χρήστες κατά κάποιον τρόπο. Σημειώθηκε ότι τώρα ήταν πιο πιθανό να παρατηρούν ποια τεκμήρια δανείζεται ο χρήστης.

Φαίνεται ότι το FBI, όπως προβλέφθηκε από τους New York times ήδη από την 26^η Οκτωβρίου του 2001³⁰, πραγματικά χρησιμοποίησε τις νέες του εξουσίες στις βιβλιοθήκες, στον βαθμό που αυτές οι χρήσεις έγιναν γνωστές, αφού ο ίδιος ο νόμος απαγορεύει την κοινοποίηση των σχετικών στοιχείων. Συντονισμένες προσπάθειες από την Ένωση Αμερικανικών Βιβλιοθηκών και τους φορείς με τους οποίους συνεργάστηκε κατέληξαν σε ένα επίσημο αίτημα με βάση το νόμο για την ελευθερία της πληροφόρησης (Freedom of Information Act) με το οποίο ζητούσαν να τους κοινοποιηθεί ο αριθμός των εντολών έρευνας με βάση το PATRIOT ACT, οι οποίες επιδόθηκαν σε βιβλιοθήκες από την ψήφιση του νόμου μέχρι τότε, καθώς και όλα τα σχετικά στοιχεία: το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν απάντησε. Μετά την κατάθεση της σχετικής αγωγής για παροχή των πληροφοριών αυτών, η Επιτροπή Δικαστικού της Αμερικανικής Βουλής πληροφορήθηκε από το Υπουργείο ότι οι πράκτορες του FBI είχαν έρθει σε επαφή με περίπου 50 βιβλιοθήκες, στα πλαίσια της έρευνάς τους³¹. Καθώς αυτή η μοναδική πληροφορία σαφώς δεν ικανοποίησε τους αιτούντες, τελικά το Υπουργείο συμφώνησε να παραδώσει λεπτομέρειες για τις επισκέψεις των πρακτόρων, αλλά ισχυρίστηκε ότι δεν εξεδόθησαν εντολές κατά τις επίμαχες παραγράφους 215-216. Έτσι, οι ενάντιοι της νομοθεσίας βρήκαν μια ευκαιρία να δηλώσουν ότι οι έρευνες του FBI ήταν επομένως δυνατές χωρίς τις εκτενείς και κατ' αυτούς αντισυνταγματικές δυνατότητες του PATRIOT ACT³². Πάντως, η έρευνα κατέληξε ότι οι πράκτορες του FBI είχαν προβεί σε τουλάχιστον 200 επίσημες ή ανεπίσημες αιτήσεις χορήγησης στοιχείων από τις βιβλιοθήκες των ΗΠΑ, σχετικά με αναγνωστικό υλικό και άλλα ζητήματα, από τον Οκτώβριο του 2001³³.

Ο βαθμός της αντιπαράθεσης των βιβλιοθηκονόμων με τον νόμο δεν έγινε σε καμία περίπτωση περισσότερο εμφανής όσο με την υπόθεση της Joan Airolti, βιβλιοθηκονόμου σε μια μικρή βιβλιοθήκη της Whatcom County, μιας αγροτικής περιοχής. Η Airolti αμφισβήτησε την εξουσία του FBI να ερευνήσει τα αρχεία των χρηστών της βιβλιοθήκης της³⁴, όταν τον Ιούνιο του 2004, πράκτορας του FBI ζήτησε τα ονόματα από όλους τους χρήστες που είχαν δανειστεί το βιβλίο 'Bin Laden: The Man Who Declared War on America'. Κάποιος αναγνώστης του βιβλίου αυτού είχε αναφέρει στο FBI ότι κάποιος χρήστης που το δανείστηκε, είχε γράψει με το χέρι του στο περιθώριο του βιβλίου τα εξής:

³⁰ President Signs Antiterrorism Bill; Library Groups Examine Impact, www.ala.org.

³¹ Oder N., FBI has visited about 50 libraries: Also, ALA to sponsor an FBI-approved study on Patriot Act, *Library Journal*, vol. 128, 11, σ. 17-18. Βλ. του ίδιου, Ashcroft agrees to release report on FBI library visits, *Library Journal*, 128, n. 17, σ. 16.

³² Lichtblau E., Ashcroft denies using search power: Justice Department says it has yet to check any library files, *International Herald Tribune*, 20 September 2003.

³³ Lichtblau E., "US demanded data from libraries, study finds", *The New York Times*, 21.6.2005.

³⁴ Πβρλ. Προς το κίνημα στις ΗΠΑ της προοδευτικής βιβλιοθηκονομίας ('progressive librarianship'), κατά το οποίο ο βιβλιοθηκονόμος δεν μπορεί να παραμένει εκτός των κοινωνικών γεγονότων, αλλά οφείλει να λαμβάνει ενεργητικά θέσεις-η βιβλιοθήκη δεν είναι απλά ένας ουδέτερος μεσάζων της πληροφόρησης στην αγορά των ιδεών και ένας παράγοντας που διευκολύνει μια κοινωνία με πληροφορίες που δεν χρωματίζονται από συγκεκριμένες αξίες. 'Εμείς δεν αποδεχόμαστε αυτή την έννοια της ουδετερότητας και είμαστε αντίθετοι στην εμπορευματοποίηση της πληροφορίας', καταστατικό των Progressive Librarians Guild, στην Samek T., *Internet AND Intention: An Infrastructure for Progressive Librarianship*, IJIE, 2, www.ijie.org.

‘Αν τα πράγματα που κάνω τώρα θεωρούνται έγκλημα, τότε ας είναι η ιστορία μάρτυρας ότι είμαι ένας εγκληματίας. Η εχθρότητα προς την Αμερική είναι ένα θρησκευτικό καθήκον και ελπίζουμε να μας ανταμείψει ο Θεός’.

Η δήλωση αυτή είναι σχεδόν λέξη-προς-λέξη η δήλωση του Osama Bin Laden σε μια συνέντευξή του το 1998³⁵. Η Airoldi αρνήθηκε να ακολουθήσει τις εντολές μιας κλήσης από το Σώμα Ενόρκων (Grand Jury) της περιοχής και το προσέβαλε δικαστικά ως προσβάλλον την ελευθερία του λόγου των χρηστών της βιβλιοθήκης. Το FBI κατόπιν εγκατέλειψε την προσπάθεια, καθώς δεν επέμεινε με δικαστικό ένταλμα, στο οποίο η Airoldi δεν θα μπορούσε να φέρει καμία αντίσταση. Φαίνεται ότι το FBI δεν μπορούσε να αποδείξει³⁶ τη σχέση των πληροφοριών που ζητούσε με κάποια τρομοκρατική επίθεση, ενώ η δημοσιότητα που δόθηκε στο ζήτημα οπωσδήποτε έβλαψε τη δημόσια εικόνα του. Η Airoldi πάντως τιμήθηκε για την αντίστασή της με ένα βραβείο ύψους \$25.000 από την οργάνωση PEN, μια οργάνωση συγγραφέων και εκδοτών για την προώθηση της λογοτεχνίας και της ελεύθερης έκφρασης στις ΗΠΑ³⁷.

3. Δικαιώματα, επαγγελματικοί ρόλοι, ηθικές αξίες και βιβλιοθηκονομία

Κάθε φορά που ερευνάται εάν το απόρρητο πρέπει να καμφθεί, εκκινούμε από μια αντίθεση εμπλεκόμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων: ως προς αυτό, η παρ. 4 του άρ. 371 του ελληνικού ποινικού νόμου είναι, στην απλή και σύντομη διατύπωσή της, ενδεικτική³⁸. Οι εξαιρέσεις από τον κανόνα του απορρήτου βασίζονται στην επίλυση της αντίθεσης αυτής υπέρ ενός ανωτέρου εννόμου αγαθού, το οποίο πρέπει να διαφυλαχθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπως για παράδειγμα, το έννομο αγαθό της εθνικής ασφάλειας (βλ. άρ. 7 παρ. 2 ε Ν. 2742/1997) υπερισχύει του απορρήτου, όταν η επεξεργασία ‘ξένου’ προσωπικού δεδομένου χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων είναι αναγκαία για την προστασία της ασφάλειας αυτής.

Στην ειδική περίπτωση της κάμψης του απορρήτου στις βιβλιοθήκες, κατά κάποιον τρόπο και ο βιβλιοθηκονόμος αλλά και ο αιτών την κάμψη του απορρήτου (π.χ. η αστυνομία) ενεργούν ο καθένας από τη δική του θέση στοχεύοντας στην προστασία σπουδαιότερων εννόμων αγαθών, όπως η ιδιωτικότητα και η δημόσια ασφάλεια αντίστοιχα. Ακόμα κι εάν το έννομο συμφέρον της ιδιωτικότητας παρουσιάζεται σαν να έχει ένα καθαρά ιδιωτικό χαρακτήρα, σαν να αφορά δηλαδή μόνο το πρόσωπο του οποίου η ιδιωτικότητα διαφυλάσσεται, οπότε το πρόσωπο εμφανίζεται σαν μονάδα απέναντι στο σύνολο, δεν πρέπει να ξεχνούμε την αναμφισβήτητη δημόσια διάσταση των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, με την έννοια ότι προστατεύοντας το θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα του ατόμου προστατεύεται τελικά και το σύνολο³⁹. Αυτή είναι και η διάσταση που τροφοδοτεί την ενεργό και ασταμάτητη αντίσταση των βιβλιοθηκονόμων, στη συγκεκριμένη

³⁵ Olivo R., “Former Horthorn Waters Library Head Rewarded for Taking on the FBI”, *The Daily Press*, Friday, April 15th, 1005.

³⁶ Olivo, ό.π.

³⁷ Olivo, ό.π.

³⁸ Το απόρρητο κάμπτεται ‘..αν ο υπαίτιος απέβλεπε στην εκπλήρωση καθήκοντός του ή στη διαφύλαξη εννόμου ή για άλλο λόγο δικαιολογημένου ουσιώδους συμφέροντος δημοσίου ή του ιδίου ή κάποιου άλλου, το οποίο δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά’, ΠΚ 371. Ο νόμος 2742/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων προβλέπει σειρά εξαιρέσεων (άρ. 5 παρ. 2 και άρ. 7 παρ. 2 του νόμου) για τη χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων επεξεργασία (στην οποία επεξεργασία συμπεριλαμβάνεται και η διαβίβαση σε τρίτους, Ν. 2742/1997, άρ. 2δ).

³⁹ Πρβλ. και με τις συζητήσεις για τον ουσιαστικά κοινωνικό χαρακτήρα της ατομικής ιδιοκτησίας (Γεωργιάδης Α., *Εμπράγματο Δίκαιο*, 1991, σ. 270 –είχε προταθεί, πριν την ψήφιση του Αστικού μας Κώδικα, να εισαχθεί εκεί, στο άρθρο ΑΚ1000 που κατοχυρώνει το εμπράγματο δικαίωμα στην ιδιοκτησία, ότι η ιδιοκτησία υπάρχει χάριν του γενικού κοινωνικού συμφέροντος, η οποία πρόταση τελικά δεν υιοθετήθηκε).

περίπτωση, έναντι των κρατικών παρεμβάσεων στο έργο τους, αντίσταση ο οποία είτε αφορά την προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών, όπως εδώ, είτε την ελευθερία της έρευνας και της έκφρασής τους (ζητήματα που φαίνονται περισσότερο στις υποθέσεις που αφορούν τον έλεγχο πχ του διαδικτύου της βιβλιοθήκης με τεχνολογικά φίλτρα κλπ⁴⁰). Το πρόβλημα δηλαδή που δημιουργεί και το δίλημμα δεν είναι η βλάβη που τυχόν θα υποστεί ένας χρήστης από την παραβίαση του ατομικού του δικαιώματος-το πρόβλημα είναι η βλάβη που τελικά μπορεί να υποστεί το σύνολο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο βιβλιοθηκονόμος εμφανίζεται σαν να έχει τη δυνατότητα να παίζει δύο ρόλους, λόγω του επαγγέλματός του: είτε θα διαφυλάξει το ατομικό (αλλά τελικά και δημόσιο) συμφέρον μέσω της τήρησης του απορρήτου, είτε θα διαφυλάξει το δημόσιο συμφέρον πχ της εθνικής ασφάλειας, παραβιάζοντας το απορρήτο. Ανεξάρτητα από την εκάστοτε νομοθεσία, είναι ορθό και σκόπιμο να τίθεται ειδικά ο βιβλιοθηκονόμος στη θέση του φύλακα του δημοσίου συμφέροντος; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα προϋποθέτει μια όσο το δυνατό πληρέστερη κατανόηση του επαγγέλματος και της λειτουργίας του, αλλά και της ίδιας της έννοιας και της λειτουργίας της βιβλιοθήκης.

Από το στοιχείο που έχουμε για τις ΗΠΑ, οι βιβλιοθήκες είναι το τρίτο κατά σειρά σημείο από το οποίο οι αμερικανοί χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. ‘Μια πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι όλο και περισσότεροι πολίτες χρησιμοποιούν τους υπολογιστές της βιβλιοθήκης για προσωπική τους χρήση, γιατί στον επαγγελματικό τους χώρο οι υπολογιστές τους ελέγχονται από τους εργοδότες τους. Επίσης, οι βιβλιοθήκες είναι ένα από τα καίρια μέρη όπου γεφυρώνεται το αποκαλούμενο ‘ψηφιακό χάσμα’, καθώς προσφέρει πρόσβαση στο διαδίκτυο για να προβαίνουν σε έρευνες, να εξελίσσουν τις εργασιακές τους ικανότητες ή απλά, να αναζητούν διαδικατυακές ιστοσελίδες. Οι βιβλιοθήκες επίσης προσελκύουν χρήστες που ήδη έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο σπίτι τους, λόγω των ειδικών υπηρεσιών που τους προσφέρουν...υπάρχουν ουρές τώρα στις βιβλιοθήκες για να χρησιμοποιήσει κανείς τους υπολογιστές τους...’⁴¹. Ταυτόχρονα, και στις ΗΠΑ αλλά και στην Ελλάδα, οι βιβλιοθήκες μπορεί να ‘ξέρουν πολλά’: κυρίως όταν τα συστήματά τους είναι αυτοματοποιημένα, γνωρίζουν για παράδειγμα όλους τους χρήστες τους και ποια βιβλία διαβάζουν⁴².

Στην Ελλάδα, στον χώρο της εργασίας έχει παρατηρηθεί ότι παρόμοιες με τις αμερικανικές πολιτικές χρήσης υπολογιστών της εργοδότης εταιρείας εφαρμόζονται και στην Ελλάδα. Στις πολιτικές αυτές, η υποτιθέμενη συγκατάθεση του εργαζομένου για την παρακολούθηση αυτή δεν έχει νομική ισχύ, γιατί ο εργαζόμενος είναι εξαρτημένος από την εταιρεία. Ακόμη κι εάν η Αρχή Προστασίας Δεδομένων έχει ασχοληθεί με τις πολιτικές αυτές και έχει δώσει οδηγίες περιορισμού των δυνατοτήτων της κάμψης του απορρήτου της ηλεκτρονικής επικοινωνίας⁴³, είναι εύλογο να αναμένουμε ότι, όπως και στις ΗΠΑ, όλο και περισσότεροι εργαζόμενοι θα καταφεύγουν στις βιβλιοθήκες που παρέχουν διαδικτυακές υπηρεσίες για την προσωπική τους αλληλογραφία.

⁴⁰ Βλ. αναλυτικά Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., “Η απαγόρευση της λογοκρισίας και η προστασία των ανηλικών- ζητήματα ελέγχου πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό του διαδικτύου στο ελληνικό και αμερικανικό δίκαιο”, *ΔτΑ* 2006, 1. Επίσης βλ. της ίδιας, *Δίκαιο της Πληροφορίας*, 2004, σ. 166επ.

⁴¹ Dreher, ό.π.

⁴² Sturges, “Ethical Implications of computer technology for librarians”, *Ethicomp E-journal*, 1995. Εκεί αναφέρεται επίσης ότι σε πολλές βιβλιοθήκες, οι βιβλιοθηκονόμοι συχνά δεν ζητούν από τους τεχνικούς τους την εγκατάσταση αρχείου χρηστών, ενώ αυτό αποδίδεται στη θέλησή τους να μην συγκεντρώνουν αρχεία τα οποία μετά θα μπορούσε να ζητήσει η αστυνομία. ‘Στην Βρετανία, κάποιες προσπάθειες της αστυνομίας να αποκτήσουν λεπτομέρειες για την αναγνωστική συμπεριφορά υπόπτων εγκληματικής δράσης φαίνεται ότι οδήγησε σε αυτή την προτίμηση της κυκλοφορίας των τεκμηρίων χωρίς την παράλληλη τήρηση αρχείου.....η δυνατότητα κατάχρησης του αρχείου υφίσταται μόνο εάν υπάρχει και αυτό..’.

⁴³ Βλ. αναλυτικά Νούσκαλη Γ., *Ποινική προστασία προσωπικών δεδομένων*, 2004 και την ιστοσελίδα της Αρχής, www.dpa.gr.

Επίσης, και στην Ελλάδα γνωρίζουμε ότι ένας μεγάλος αριθμός χρηστών του διαδικτύου στη βιβλιοθήκη δεν έχει πρόσβαση σε αυτό από το σπίτι του.

Σε ένα άλλο περιβάλλον, εκείνο του νοσοκομείου, έχει ήδη κριθεί στην Ελλάδα από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων (απόφαση 86/2001), ότι ο νόμος που υποχρέωνε όλους τους διευθυντές θεραπευτηρίων ή κλινικών να ενημερώνουν την αστυνομία κάθε φορά που ερχόταν ή έφρευγε ένας αλλοδαπός ασθενής θα έπρεπε να καταργηθεί, ή έστω να αντικατασταθεί με άλλη, λιγότερο περιοριστική (κάμψη του απορρήτου μόνο όταν υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες ότι έχει διαπραχθεί αξιόποινη πράξη), η οποία μάλιστα θα εφαρμόζεται και για τους ημεδαπούς. Στην Ελλάδα δεν παρακολουθούμε τους ανθρώπους μέσα στα νοσοκομεία-αντίστοιχα, δεν τους παρακολουθούμε μέσα στις βιβλιοθήκες.

Με αυτά τα δεδομένα και στον βαθμό που ισχύουν, σε γενικές γραμμές και στη χώρα μας⁴⁴, οι βιβλιοθηκονόμοι γνωρίζουν ότι επιτελούν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την προώθηση της γνώσης και ότι προσφέρουν υπηρεσίες μέσα σε ένα περιβάλλον κατά τα δυνατό ελεύθερο και ανοικτό για τους ανθρώπους. Ο στόχος της βιβλιοθήκης είναι να προωθεί χωρίς πολιτικές, θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις την πληροφορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό⁴⁵. Κρούσματα ειδικά στην Ελλάδα, όπου η τέλεση ενός αξιοποιήσιμου αδικήματος διευκολύνθηκε ειδικά λόγω παροχής υπηρεσιών της βιβλιοθήκης σε χρήστη, δεν έχουν γίνει ευρέως γνωστά. Πιθανότατα, τα οργανωτικά και άλλα συναφή προβλήματα του βιβλιοθηκονομικού επαγγέλματος δεν έχουν 'αφήσει χώρο' για μια εκτενέστερη και βαθύτερη διερεύνηση του ρόλου του στην Ελλάδα. Έτσι, η συζήτηση για την ουδετερότητα ή τον 'ακτιβισμό' του βιβλιοθηκονόμου⁴⁶, το συμπέρασμα της οποίας (εάν υπήρχε) θα αντανάκλασε και στα επιχειρήματα υπέρ ή κατά της κάμψης του απορρήτου των χρηστών δεν έχει ακόμη επεκταθεί στην Ελλάδα.

Πάντως, μια διεθνής έρευνα για την αξιολόγηση των ηθικών αξιών του επαγγέλματός τους από τους ίδιους τους βιβλιοθηκονόμους το 2000⁴⁷ κατέδειξε ότι, σε γενικές γραμμές, με αναμφισβήτητη πρώτη (σε όλες τις χώρες και ηπείρους) την αξία της παροχής (καλών) υπηρεσιών προς τους χρήστες ('service'), η προστασία του απορρήτου βρέθηκε εντελώς εκτός και των έξι θεμελιωδών αξιών του επαγγέλματος και κατέλαβε μόλις μια από τις τελευταίες 'θέσεις'⁴⁸ (ενώ στα κείμενα των θεωρητικών για τις ηθικές αξίες του βιβλιοθηκονομικού επαγγέλματος, η ιδιωτικότητα αναλύεται συνήθως κατά μια από τις πρώτες 'θέσεις'⁴⁹). Ίσως αυτή η ιεράρχηση

⁴⁴ Η ιδιωτικότητα εξάλλου δεν έχει την ίδια αξία σε όλες τις έννομες τάξεις-πέραν των ακροτήτων της Κίνας, για παράδειγμα, ίσως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι άλλη είναι η προτεραιότητα της εθνικής ασφάλειας, για παράδειγμα, σήμερα στις ΗΠΑ και άλλη στην Ελλάδα. '...Ακόμη και σε κράτη όπως το Ισραήλ, με δυνατά δημοκρατικά συστήματα, αλλά με ακόμη ισχυρότερες πολιτικές προστασίας της εθνικής ασφάλειας, η ατομική ιδιωτικότητα μπορεί να μην είναι τόσο σημαντική σαν αξία, όπως είναι στα περισσότερα δημοκρατικά συστήματα...', Tavani H., ό.π., σ. 122. Πρβλ. και με την δυνατή πολεμική του Amitai Etzioni με το γνωστό βιβλίο του, *The Limits of Privacy*, Basic Books, 1999, ο οποίος υποστηρίζει ότι η υπερβολική προσήλωση του (αμερικανικού) νομικού συστήματος στην προστασία της ιδιωτικότητας έχει οδηγήσει στην ανεπίτρεπτη βλάβη άλλων, υπέρτερων στις περιπτώσεις που αναφέρει, εννόμων αγαθών (όπως η δημόσια υγεία και ασφάλεια).

⁴⁵ Άρ. 1, Κανονισμός Λειτουργίας Βιβλιοθηκών, ΥΑ 830/2003.

⁴⁶ Βλ. και Sturges P., ό.π.

⁴⁷ Koehler W., Hurych J., Dole W. & Wall J., "Ethical Values of Information and Library Professionals – An Expanded Analysis", *Intl. Inform. & Libr. Review* (2000), 32, 485-507.

⁴⁸ Ό.π., σ. 504 και 505. Οι αξίες ήσαν κατά σειρά 'επιτυχίας': παροχή υπηρεσιών, ισότητα πρόσβασης, πνευματική ελευθερία, διατήρηση τεκμηρίων, επαγγελματική ουδετερότητα, διαφοροποίηση γνώμης, απόρρητο, πολιτισμική πολυχρωμία και προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας).

⁴⁹ Βλ. *Ethics and Reference Service*, eds. Bill Katz & Ruth Farley, 1982, Alfino M. & Pierce L. (1997) *Information Ethics for Librarians*, Jefferson, NC, McFarland & Company, Asheim L., (1992) "Ethics in Academic Librarianship: the need for values", στο Walker G., ed., *The Information Environment: A Reader*, New York G.K.Hall, Hauptman R., ed., (1991) *Library Trends*, Stichler R. & Hauptman R., eds., (1998) *Ethics, Information and Technology: readings*, Jefferson. NC: McFarland & Co., Lancaster F., *Ethics and the*

δείχνει ότι, όσο κι εάν οι βιβλιοθηκονόμοι αποστρέφονται την ανάμιξη της αστυνομίας, για παράδειγμα, στο περιβάλλον εργασίας τους, άλλες είναι οι αξίες που πραγματικά τους απασχολούν. Ίσως όλη η σύγχρονη αμερικανική ‘μάχη’ των βιβλιοθηκονόμων για το απόρρητο να σηματοδοτεί (και) την ανθρώπινη αντίσταση σε ‘ξένους’ παράγοντες, που επιχειρούν να επιβάλλουν κάποια συμπεριφορά (όλοι θέλουν, κατά κάποιον τρόπο, ‘την ησυχία τους’ κι όχι μόνο στο επάγγελμά τους). Ίσως όντως να ‘βλέπουν’ τον εαυτό τους ως καταρχήν ένα ‘οδηγό πληροφοριών, ικανό να κατευθύνει τον χρήστη στα κατάλληλα μονοπάτια και να τους βοηθήσει να λάβουν τις καλύτερες αποφάσεις για την ατομική τους κατάσταση’⁵⁰. Την αντίσταση προς τους ξένους παράγοντες πάντως είδαμε πολύ καθαρά και σε κάθε προσπάθεια του αμερικανού νομοθέτη ρύθμισης π.χ. της ροής του διαδικτύου στις βιβλιοθήκες⁵¹ - αλλά πραγματικά, οι εκεί εμπλεκόμενες αξίες της πνευματικής ελευθερίας και της ισότητας της πρόσβασης ανέρχονται πολύ ψηλά στον ‘κατάλογο’ των ηθικών αξιών των βιβλιοθηκονόμων⁵². Από τα στοιχεία που έχουμε πάντως προκύπτει ότι, και λόγω της τρομοκρατικής δράσης στον κόσμο, η οποία δεν δείχνει να υποχωρεί, η συζήτηση για το απόρρητο και τις βιβλιοθήκες, θεωρητική ή όχι, θα συνεχίσει να μας απασχολεί για πολύ καιρό.

Librarian, 1991, Allerton Park Institute, Weckwert J. & Adeney D., *Computer and Information Ethics*, Greenwood Press, 1997, Devlin M. & Miller H., “Ethics in Action: the Vendor’s Perspective”, *Serials Librarian* 25 (3/4), 295-300, Johnson W. (1994) The need for a values based reference policy: “John Rawls at the reference desk”, *Reference Librarian* 47, 201-211, Intner S. & Schement J. (1987) “The ethic of free service”, *Library Journal* 112 (16), 50-52, Baker S (1992) “Needed: An ethical code for library administration”, *Journal of Library Administration* 16 (4) 1-17, ανάμεσα σε πολλούς άλλους,

⁵⁰ Alfino M. & Pierce L., *ό.π.* 139.

⁵¹ Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη, Η απαγόρευση της λογοκρισίας και η προστασία των ανηλίκων- ζητήματα ελέγχου πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό του διαδικτύου στο ελληνικό και αμερικανικό δίκαιο, *Ατ4* 2006, 1.

⁵² Koehler et al, *ό.π.*